

Coimisiún na Scrúduithe Stáit
State Examinations Commission

Leaving Certificate 2023

Slovenian

Higher Level

Note to teachers and students on the use of published marking schemes

Marking schemes published by the State Examinations Commission are not intended to be standalone documents. They are an essential resource for examiners who receive training in the correct interpretation and application of the scheme. This training involves, among other things, marking samples of student work and discussing the marks awarded, so as to clarify the correct application of the scheme. The work of examiners is subsequently monitored by Advising Examiners to ensure consistent and accurate application of the marking scheme. This process is overseen by the Chief Examiner, usually assisted by a Chief Advising Examiner. The Chief Examiner is the final authority regarding whether or not the marking scheme has been correctly applied to any piece of candidate work.

Marking schemes are working documents. While a draft marking scheme is prepared in advance of the examination, the scheme is not finalised until examiners have applied it to candidates' work and the feedback from all examiners has been collated and considered in light of the full range of responses of candidates, the overall level of difficulty of the examination and the need to maintain consistency in standards from year to year. This published document contains the finalised scheme, as it was applied to all candidates' work.

In the case of marking schemes that include model solutions or answers, it should be noted that these are not intended to be exhaustive. Variations and alternatives may also be acceptable. Examiners must consider all answers on their merits, and will have consulted with their Advising Examiners when in doubt.

Future Marking Schemes

Assumptions about future marking schemes on the basis of past schemes should be avoided. While the underlying assessment principles remain the same, the details of the marking of a particular type of question may change in the context of the contribution of that question to the overall examination in a given year. The Chief Examiner in any given year has the responsibility to determine how best to ensure the fair and accurate assessment of candidates' work and to ensure consistency in the standard of the assessment from year to year. Accordingly, aspects of the structure, detail and application of the marking scheme for a particular examination are subject to change from one year to the next without notice.

Odgovorite na vprašanja v vseh delih.

Vsi odgovori morajo biti v slovenščini.

(Največ 100 točk)

1. DEL

(30 točk)

Rastline v ljudski medicini na Slovenskem

Za zdravljenje različnih bolezni so nekoč uporabljali naravne in čarovne načine zdravljenja. Pri naravnem zdravljenju je najprej prevladovala uporaba zdravilnih rastlin, šele kasneje uporaba zdravil živalskega izvora in nežive narave (ogenj, voda, zrak, zemlja). Slovenci so za preprečevanje, lajšanje ali zdravljenje bolezni uporabljali okoli 500 zdravilnih rastlin, ki so jih poimenovali z različnimi imeni in jih uporabljali v več kot 3500 bolezenskih primerih, kar razkriva izredno bogastvo slovenske zeliščarske tradicije.

Zanimanje za rastline je bilo na začetku povezano z iskanjem hrane, pozneje, ko so ljudje spoznali zdravilne učinke posameznih rastlin, pa tudi z lajšanjem bolečin in zdravljenjem raznih bolezni. Znanje in izkušnje v zvezi s hrano in posameznimi zdravilnimi rastlinami so se širile z ustnim izročilom, ki so ga ohranjale predvsem ženske.

Vera v nadnaravni svet in pogansko vračarstvo

Potreba po zdravju in dobrem počutju je naravna in izhaja iz samoobrambnega nagona. Že stari Slovani so imeli ljudske zdravnike ali vrače, ki so zdravili z rastlinami in s čaranjem. Zdravilstvo je bilo tesno povezano z ljudskim verovanjem, po katerem je bila bolezen zlobni duh. Bolezni so zdravili s preganjanjem zlih duhov z besedo (uroki in zagovori) in s čarom. Na Slovenskem je bila ena najbolj razširjenih čarovniških knjižic Kolomonov žegen, ki je vsebovala številna čarodejna besedila in napotke za uporabo nekaterih rastlin. V slovenski ljudski medicini je ohranjenih okoli 230 popolnih in 35 okrnjenih zagovorov, kar potrjuje, da je bilo zagovarjanje najstarejši način borbe proti boleznim.

V ljudskih predstavah so imele nekatere rastline nadnaravno in obrambno moč, zato so jih s pridom uporabljali v kultno-magične namene za zaščito pred zlimi silami. Rastline so bile pomembni amuleti in čarovna sredstva; ljudi so ščitile pred uroki, uporabljali so jih tudi kot kadila za preganjanje temačnih sil. Naravno zdravilstvo se je tesno prepletalo s čarovništvom in zdravilna magija je pri starih Slovanih v določenem obdobju celo prerasla prvotno naravno-izkustveno zdravljenje z zdravilnimi rastlinami.

Staroslovenska beseda za zdravnika je vrač. Vrač je bil »čarovnik«, ki je zdravil z zdravilnimi rastlinami, amuleti in čaranjem, kasneje pa tudi z molitvami in žrtvami, ki so jih opravljali izbrani poganski svečeniki, s čimer so se poklonili bogovom, v upanju, da zagotovijo in obvarujejo zdravje in blagostanje vsemu ljudstvu. V poganskih časih se je staroslovanski vrač imenoval »volhou«, njegovo delo pa je bilo vedeževanje, čaranje in zagovarjanje bolezni.

Pripravljali so tudi zdravila ter nabirali zdravilne in magične rastline. Vrači so se spoznali na strupe in so znali pričarati bolezen ali smrt.

Praslovanska ljudska medicina pozna poleg vračev tudi čarovnice vračarice. Te so znale pripravljati ljubezenske napoje, pijače za preprečitev poroda in še marsikaj, zato je ljudstvo čarodejke zelo cenilo, saj so jih potrebovali od rojstva do smrti. Vrači in vračarice so se borili za staro vero in proti prodirajočemu krščanstvu, ki je odstranilo poganska svetišča in svečenike, ni pa moglo izkoreniniti delovanja čarodejev zdravilcev, ki je bilo razširjeno po vsem slovanskem ozemlju.

Ljudskomedicinsko znanje od srednjega do novega veka

Od 13. stoletja dalje se je ljudskomedicinsko in zeliščarsko znanje varovalo za samostanskimi zidovi, med ljudstvo pa so ga začeli širiti samostanski zdravniki. V samostanih so nastajale tudi prve lekarne in zeliščni vrtovi, menihi pa so še ves srednji vek ohranjali in širili znanje o zdravilnih rastlinah, ki so jih gojili na samostanskih vrtovih.

Pomemben vir znanja o zdravilnih rastlinah so bili ljudskomedicinski rokopisi, ki so vsebovali podatke o zdravilnih rastlinah ter navodila za zdravljenje ljudi in živine. Med temi rokopisi so bile različne knjižice ljudskih receptov, vražarske knjižice, zagovori, bukve alkimističnih receptov in druge astrološke in coprarske bukve. V 16. stoletju so se rokopisi začeli pojavljati tudi na Slovenskem, vendar le-ti večinoma ne izvirajo iz slovenskega izročila, temveč so jih razni *bukovniki** in zeliščarji prepisovali predvsem iz nemških zdravilsko-zeliščarskih knjig.

Ljudskomedicinska praksa v 19. stoletju

V 19. stoletju je bila poleg strokovnega, uradno priznanega zdravstva, še vedno »živa« ljudska medicina in z njo povezana uradno prepovedana dejavnost zdravilcev in vračev, ki je pomenila konkurenco akademskemu zdravstvu, zato so jo preganjali še ostreje kot v prejšnjih stoletjih. Poleg nezaupanja in strahu pred zdravniki, ki so bili zvečine nemško govoreči izobraženci, je bilo treba zdravnika tudi plačati, kar so si podeželski prebivalci zaradi večinoma slabega gmotnega stanja le stežka privoščili, zato so se mnogo raje in pogosteje obračali na ljudske ranocelnike, ki so bolnika največkrat napotili k uporabi zdravilnih zelišč.

Ljudskomedicinsko znanje v kulturni dediščini Slovencev

Ljudska medicina je v nekem smislu manifestacija** duhovnega življenja naših prednikov, ki ji v posameznih ljudskih običajih, bajkah, pripovedkah in drugem ljudskem izročilu lahko sledimo vse v današnji čas. Sledovi ljudske medicine pri Slovencih vodijo z vračem in čarovnikom v staroslovansko pogansko dobo, v zagovorih preko Nemcev in Grkov v Zakarpatje in na Orient, v zdravilih in botaniki pa preko sv. Hildegarde k Pliniju in starim Grkom. Tisočletja bogato izkustveno znanje o rastlinstvu in zdravilstvu so naši predniki skrbno varovali, dopolnjevali in ga prenašali iz roda v rod.

Tradicija uporabe zdravilnih rastlin se je ohranila do danes in je v zadnjih desetletjih 20. stoletja celo oživila. Ponovno se poudarja pomen ljudske medicine, ki se uporablja tudi pri različnih oblikah t. i. alternativnega zdravljenja, zlasti zdravljenje s homeopatijo, ki ima posebno mesto v ljudski medicini, na Slovenskem pa je razširjeno že od konca 19. stoletja.

**bukovnik – nešolan literarno delujoč človek v 18. in 19. stoletju*

***manifestacija – izražanje, kazanje mnenja, stališča*

(Prirejeno po: Vlasta Mlakar, <http://www.etnobotanika.si/wp-content/uploads/2019/04/medicina.pdf>; pridobljeno septembra 2022)

1. S svojimi besedami na podlagi prebranega besedila pojasnite naslednje pojme:

- a) "Zdravnik". – Kdor se poklicno ukvarja z zdravljenjem ljudi.
 - b) "Okrnjen". – Nepopoln.
 - c) "Svečenik". – Kdor opravlja obrede, molitve v čast bogu, bogovom.
 - d) "Kulturna dediščina". – Kar je prevzeto iz preteklosti.
 - e) "Ustno izročilo". – Kar se z ustnim sporočanjem širi in ohranja iz roda v rod.
- (5 × 1)

S svojimi besedami odgovorite na naslednja vprašanja; spoznanja in ugotovitve naj temeljijo na izhodiščnem besedilu.

2. Na podlagi besedila, ki ste ga ravnokar prebrali, pojasnite, kakšno vlogo so imeli menihi pri ohranjanju oz. širjenju ljudske medicine.

(5)

Samostanski menihi so ljudskomedicinsko in zeliščarsko znanje začeli širiti med ljudstvo. V samostanih so nastajale tudi prve lekarne in zeliščni vrtovi, menihi pa so še ves srednji vek ohranjali in širili znanje o zdravilnih rastlinah, ki so jih gojili na samostanskih vrtovih.

3. Na podlagi prebranega besedila pojasnite razliko med zdravilci oz. vrachi in šolanimi zdravniki.

(5)

Šolani zdravniki so izvajali strokovno priznano prakso. To so bili večinoma nemško govoreči izobraženci, za njihove usluge pa so morali ljudje plačati. Zdravilci pa so navadno pripravljali napoje in zdravila iz zdravilnih zelišč. Poleg tega pa so se vrachi borili proti boleznim tudi z vedeževanjem in čaranjem.

4. Na podlagi prebranega besedila pojasnite, kako se je spreminjal odnos ljudi do rastlin skozi zgodovino.

(5)

Rastline so najprej nabirali za hrano, kasneje pa so jih začeli uporabljati v zdravilne namene. V preteklosti so ljudje verjeli, da imajo nekatere rastline čarobno moč. Poleg zdravljenja so jih

uporabljali za zaščito pred zlimi silami in kot obrambo pred uroki. Kasneje pa so zdravilne rastline zaradi njihove uporabnosti tudi načrtno gojili v vrtovih.

5. Na podlagi besedila, ki ste ga ravnokar prebrali, pojasnite, zakaj je po vašem mnenju v današnjem času ljudska medicina še vedno tako močno prisotna. (5)

Tako kot v preteklosti, tudi danes ljudje uporabljajo rastline za lajšanje bolečin s pripravo različnih mazil in napitkov. Še vedno je močno prisotna ljudska vera v to, da so določene rastline primerne za lajšanje bolečin v trebuhu, druge so bolj primerne za »boj« proti revmatizmu ... Nekatere pa blagodejno vplivajo na naše počutje – npr. proti stresu. Tudi sodobna medicina priznava ugodne učinke nekaterih zdravilnih rastlin, ki so jih poznali že v preteklosti, zato jih farmacevtska podjetja pogosto dodajajo v sirupe, tablete ...

Poleg tega je danes tudi precej ljudi, ki se namesto h klasični medicini raje zatekajo k alternativnim oblikam zdravljenja, kot je na primer homeopatija, kjer je zdravljenje z zdravilnimi rastlinami močno prisotno.

6. »Ljudska medicina je v nekem smislu manifestacija duhovnega življenja naših prednikov.« Na podlagi besedila, ki ste ga ravnokar prebrali, navedite, ali se strinjate s to izjavo. Svoje stališče utemeljite. (5)

Tradicionalne oblike medicine so se skozi stoletja razvijale in vključevale tako fizične kot duhovne elemente, kot so molitve, zelišča in obredi. Te prakse so izražale našo povezanost z naravo in so pomenile način za soočanje z boleznimi in trpljenjem.

Čeprav se je sodobna medicina osredotočila predvsem na fizične vidike bolezni, se še vedno lahko naučimo veliko od naših prednikov o tem, kako celostno pristopiti k zdravju in blaginji.

Homeopatija, ki je alternativna oblika zdravljenja, pri kateri se za zdravljenje uporabljajo predvsem zdravilne rastline, postaja v zadnjem času vse bolj popularna. Pa tudi prakse, kot so meditacija, joga in druge oblike duhovne vadbe, se vse bolj uporabljajo kot dopolnilne metode sodobne medicine in kažejo, da se ponovno povezujemo s starodavnimi načini razmišljanja o zdravju.

2. DEL

(30 točk)

Na podlagi prebranega besedila komentirajte naslednjo misel (100-150 besed).

”Potreba po zdravju in dobrem počutju je naravna in izhaja iz samoobrambnega nagona.”

Na primer:

Ljudje že od nekdaj stremimo k temu, da bi bili zdravi ter da bi se dobro počutili. To nam namreč omogoča, da živimo polno in kvalitetno življenje.

V preteklosti so se ljudje v želji po boljšem počutju večkrat zatekli k vračem in drugim zdravilcem, ki so jim pomagali z različnimi amuleti in zdravilnimi rastlinami, danes pa ljudje za pomoč obrnejo na zdravnike ali na posameznike, ki prisegajo na alternativne oblike zdravljenja.

Vse to pa izhaja iz naše želje po dobrem počutju. Če smo v dobri formi, se naše telo namreč laže bori proti različnim boleznim, imamo več energije za razne aktivnosti, poleg tega pa se laže spopadamo s hitrim tempom življenja in stresom.

3. DEL

(40 točk)

Napišite esej (minimalno 300 besed). Izberite enega izmed danih naslovov.

»Zdrav duh v zdravem telesu.« Ali se vam zdi, da v današnjem času ljudje dovolj skrbimo za svoje zdravje? Kako po vašem mnenju na posameznike vplivajo sodobni trendi o zdravem načinu življenja?

ALI

*»Kdor išče cilj, bo ostal prazen, ko ga bo dosegel, kdor pa najde pot, bo cilj vedno nosil v sebi.«
(N. Zaplotnik)*

